

חכם רבי

כרית מולדות ז"ל

גמ' ז"ל

ויהי אך יצוא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו כו, ל

א לימוד גדול אנו לומדים מפסוק זה - אמר הצדיק רבי מנחם מנדל מקוצק - שבשעה שהקדושה מסתלקת מבני ישראל, מיד משתדלים כוחות הטומאה לתפוס את מקומם...
 יעקב מסמל את הקדושה והטהרה ואילו עשיו מסמל את הרוע והטומאה, והדבר מרומז בפסוק: "ויהי אך יצוא יעקב", מיד: "ועשו אחיו בא".
 ב משום כך - סיים הרבי - במוצאי שבת, כאשר קדושת השבת מסתלקת ומתחילים ימי החול, משתדלים הכוחות החיצוניים לתפוס את המקום, ולכן תקנו רבותינו לומר אז את פסוקי "ויתן לך", היא הברכה שברך יצחק את יעקב ומסוגלים לשמירה לבניו.

וקראם עשו

ע"פ

מתפלל על עצמו היתה שפיר צריכה רבקה להתפלל ג"כ כי יצחק לא היה מתפלל רק על עצמו שהוא יוליד אבל אפשר מאשה אחרת, וכמו אברהם שילד תחלה מהגר, וע"כ היתה מוכרחת להתפלל גם על עצמה, אבל כיון שיצחק לא עשה עיקר בתפלתו הלידה רק שהתפלל שכל הבנים לא יהיו רק מן הצדיקת הלזו א"כ לא היתה צריכה להתפלל עליה עצמה שתוליד כי חלילה שהיתה מסופקת שתפלת יצחק לא תהיה נשמעת, וע"כ דרשו במדרש שגם רבקה היתה מתפללת שאם עתיד הקב"ה ליתן לה בנים לא יהיו רק מן הצדיק הוזה וזה לא נשמע מתפלת יצחק לכן הוצרכה גם היא להתפלל ודר"ק וא"ש:

תפלתו רק שכל בנים שיהיו לו לא יהיו רק מצדיקת הזאת, וע"כ אמר שפיר כל בנים שאתה נותן לי וכו', כי הנה דבור של הקב"ה שמבטיח ליתן כיון שלא בן אדם הוא להתנחם ויכזב חלילה נחשב כאילו כבר נתן. וע"כ יצחק שכבר היה לו הבטחה מהקב"ה שיוליד בנים ע"כ אמר שאתה נותן, אבל רבקה שלא היתה לה הבטחה בפירוש מן הקב"ה שתוליד כלל, ע"כ אמרה כל בנים שאתה עתיד ליתן לי:
 וזוה שיצא להמדרש לפרש שגם רבקה התפללה בלשון זה היינו משום דהיה קשה להמדרש דבשלמא אם היה אחד

ד) ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' וטהר רבקה אשתו. במדרש הוא עומד ומתפלל כל בנים שאתה נותן לי לא יהיו אלא מן הצדיקת הזאת והיא התפללה כל בנים שאתה עתיד ליתן לי לא יהיו אלא מן הצדיק הזה עכ"ל, ובקשה היפ"ת מדוע הוא אמר כל בנים שאתה נותן לי והיא אמרה כל בנים שאתה עתיד ליתן לי וכו', ונבא דלא קשה מידי דיש לדקדק דמנ"ל למדרש זה דילמא כפשוטו שהוא התפלל על עצמו והיא על עצמה, וי"ל שהיה קשה להמדרש שיצחק על עצמו לא היה צריך להתפלל שהרי כבר הבטיח הקב"ה לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כ"א י"ב) ומדוע היה צריך יצחק לשוב להתפלל שיוליד, עכ"ל לא היה עיקר

בראשית רבה (וילנא) פרשה סג

י ויגדלו הנערים, רבי לוי אמר משל להדס ועצבונית שהיו גדילים זה על גבי זה וכיון שהגדילו והפריחו זה נותן ריחו וזה חוחו כך כל י"ג שנה שניהם הולכים לבית הספר ושניהם באים מבית הספר, לאחר י"ג שנה זה היה הולך לבתי מדרשות וזה היה הולך לבתי עבודת כוכבים, א"ר אלעזר צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה.

דרכי משה או"ח ס' רכה

(א) בתוב במהרי"ל (הל' קריית סג) בשם המרדכי דאדם שנעשה בנו בר מצוה חייב לברך כיון אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר פטרני מענשו של זה וכן נהג מהרי"ל, ולא מצאתי ברכה זו בגמרא וקשה עלי שיברכו ברכה שלא הוזכרה בגמרא ובפוסקים ובבראשית רבה ריש חולדות יצחק (מנשה מן אמת ה' הנוכח דני זה קשה ר' אליעזר נטוב לברכה בלא שם ומלכות ב):

שולחן ערוך אורח חיים סימן רכה סעיף ב

מי ג שלא ראה את חבירו [ג] מעולם, (ה) ושלח לו כתבים, אע"פ שהוא נהנה בראייתו אינו מברך על ראייתו. הגה: לא מי שנעשה בנו (ו) בר מצוה, יברך: בא"מ"ח (ז) (ד) שפטרני המעונשו של זה (מהרי"ל בשם מרדכי ובר"ר פ' תולדות), (ח) וטוב לברך בלא שם ומלכות (דעת עצמו).

1

אמת ליעקב ריש מטות

6

ל', ב'. זה הדבר אשר צוה ה'.

פירש"י ח"ל: משה נתנבא ככה אמר ה' בחצות הלילה והנביאים נתנבאו ככה אמר ה' מוסף עליהם משה שנתנבא כלשון זה הדבר (ספרי) עכ"ל. וצריך להבין מהו החילוק שבין לשון "כה" ללשון "זה", וגם אם לשון "זה" הוא מדרגה יותר גבוהה א"כ מדוע המתין הכתוב עד סוף ספר במדבר, ולמה לא הקדים בתחלת דברי משה.

והנראה לי, דבאמת מצינו [סנהדרין דף פ"ט ע"א] שבנביאי אמת אין שני נביאים [מתנבאים בסגנון אחד, ומזה הבין יהושפט

שם שמות בו

7

ב', ז'. וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות.

פירש"י ח"ל: שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה עכ"ל

והנה¹⁷ דברי רש"י אלו הוכחו להלכה ברמ"א יו"ד [סי' פ"א ס"ז], ח"ל: חלב מצרית כחלב ישראלית ומ"מ לא יניקו חינוק מן המצרית אם אפשר בישראלית דחלב עובדת כוכבים מטמם הלב ומוליד לו טבע רע עכ"ל. ועיי"ש בכיבוד הגר"א בשם הרשב"א שמקור הדבר הוא ממשה רבינו שסירב לינוק מן המצריות ומשום שהיה

6

כעושר אלא שהא' מטבעו מגזם הנהו ע"כ הא' יפליג את עשרו והשני יזכירנו בלא [התפעלות]. ונמצא לפי זה אם נשמע מאלה ב' האנשים מלות שוות אודות שאלה זו ³¹² שהא' משקר, והבן זאת. ונמצא לפי זה שגם אישיות הנביא משתתפת בנבואה, ומראים לו לנביא את החזיון והנביא מביעו לפי כוחותיו ותכונותיו, משא"כ במשה רבינו שמסר לנו את התורה בזה הדבר ממש כקבלתו בלי איזה השתתפות מאישיותו הפרטית אלא הקב"ה מדבר מגרונו של משה¹.

בנביאי אחאב שאינם נביאי אמת — מפני שכולם נתנבאו בסגנון אחד. ולכאורה היה הדבר צריך להיות בהיפך, דנביאי אמת שקבלו ממקור אחד היה להם לומר כלשון אחד ונביאי שקר להיפך. ונ"ל דבאמת אחז"ל [ברכות דף נ"ח ע"א] שכשם שפרצופי האדם אינם דומין זה לזה כך אין דעותיהן שוות, וא"כ אם נשמע משני אנשים איזה דבר על כרחך שכל א' צריך לאומרו בלשון אחרת, כמו אם נשאל: העשיר הוא פלוני? אזי אם ישיבו שני אנשים, והאחד הוא עשיר והשני הוא עני, בודאי שהעני יפליג את עשרו של אותו פלוני והעשיר ידבר במדה מצומצמת, וכן אם שניהם שוין

עתיד לדבר עם השכינה, עיי"ש. ולכאורה חמוה, איך אפשר ללמוד מכאן הלכה למעשה, הא כאן מפורש הטעם שלא ינק משום שעתיד לדבר עם השכינה, וא"כ מנא לן שכן הדין אצל כל א' ואחד, וכי כל אחד עתיד לדבר עם השכינה? ומבואר מזה לימוד גדול בענין החינוך שצריך האב ליתן לבניו, והיינו שלכל ילד קטן יש סיכוי לדבר עם השכינה, ולכן צריך להיות כל ענין בחינוכו במדרגה כזו של "עתיד לדבר עם השכינה". והנה מה שצריכים לזכור כשכאים לבחור חינוך בשביל הילדים — בקדושה ובטהרה.

V. 27. Our sages, who never objected to draw attention to the small and great mistakes and weaknesses in the history of our great forefathers, and thereby make them just the more instructive for us (see remarks on Ch. XII,10), here, too, on ויגדלו make a remark which is indeed a "signpost" for all of us. They point out that the striking contrast in the grandchildren of Abraham may have been due, not so much to a difference in their temperaments as to mistakes in the way they were brought up. As long as they were little, no attention was paid to the slumbering differences in their natures (see on V.24), both had exactly the same teaching and educational treatment, and the great law of education "bring up each child in accordance with its own way" was forgotten: — That each child must be treated differently, with an eye to the slumbering tendencies of his nature, and out of them, be educated to develop his special characteristics for the one pure human and Jewish life. The great Jewish task in life is basically simple, one and the same for all, but in its realisation is as complicated and varied as human natures and tendencies are varied, and the manifold varieties of life that result from them.

When Father Jacob visualised the tribes of our nation in the sons standing around his death-bed, he saw, not only future priests and teachers, he saw around him the tribe of Levites, the tribes of royalty, of merchants, of farmers, of soldiers, before his mental eye he saw the nation in all its most manifold characteristics and diverse paths of life, and he blessed all of them, and איש כברכתו ברך אותם each according to his speciality, with

8
ל' ה' 6

2

1

2

1 and in his different path in life, did he bless them. For the covenant which God established with Abraham wants to win a whole national life, a whole fresh, complete life of a nation with its manifold classes and occupations, all for the one and same great task of life: לשמר דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. There, strength and courage, no less than brain and lofty thought and fine feelings are to have their representatives before God, and all, in the most varied ways of their callings are to achieve the one great common task of life.

6 But just because of that, must each one be brought up "על פי דרכו" according to the presumed path of life to which his tendencies lead, each one differently to the one great goal. To try to bring up a Jacob and an Esau in the same college, make them have the same habits and hobbies, want to teach and educate them in the same way for some studious, sedate, meditative life is the surest way to court disaster. A Jacob will, with ever increasing zeal and zest, imbibe knowledge from the well of wisdom and

16 truth, while an Esau can hardly wait for the time when he can throw the old books, but at the same time, a whole purpose of life, behind his back, a life of which he has only learnt to know from one angle, and in a manner for which he can find no disposition in his whole nature.

21 Had Isaac and Rebecca studied Esau's nature and character early enough, and asked themselves how can even an Esau, how can all the strength and energy, agility and courage that lies slumbering in this child, be won over to be used in the service of God, and the future גבר be trained to become, not a גבר ציד, but in truth a גבר לפני ה', then Jacob and Esau, with their totally different natures could still have remained twin-brothers in spirit and life; quite early in life Esau's "sword" and Jacob's "spirit" could have worked hand in hand, and who can say what a different aspect the whole history of the ages might have presented. But, as it was, ויגדלו הנערים, only when the boys had grown into men, one was surprised to see that, out of one and the selfsame womb, having had exactly the same care, training and schooling, two such contrasting persons emerge.

31 Just as, with Jacob the איש תם denotes the nature of his character, and איש ידוע ציד the nature of his vocation, so with Esau too, the איש שדה would be the nature of his character, and איש שדה, the vocation.

36 At Nimrod, whose spiriutal heir Esau seems to have been, we have already considered the concept צוד in its relation to סוד. In the same way as סוד implies keeping to oneself a secret plan until the time arrives for it to be carried out, so צוד has the same meaning with the additional nuance of overcoming difficulties in the carrying out of the plan. The ציד must understand the art of stalking, externally to appear quite innocent and still have the thought of killing quietly in his heart. It is the complete exercise of trickery, insidiousness; used in a different sphere: diplomacy. Esau understood hunting, the art of self-control in lurking self-interest. The whole way in which he had been brought up, so much against the

46 grain of his temperament, which his real nature repressed in patience until the time he could become more his own master, could only have nurtured such a tendency. This temperament of his led him to become an איש שדה. Just because he had earlier been fused to his seat in the schoolroom, now out of aversion to having been kept indoors, he was completely an איש שדה an outdoor man. In contrast to that Jacob was an איש תם, a man who only knows one direction, and gives himself up entirely to that, is single-minded. He gave himself up, as Abraham's grandson, Isaac's son, to fulfil his

51 mission, and thereby he became a איש תם, a man who recognised and taught that the highest mission of life lies in achieving the knowledge and practice to be obtained in the sphere of אלהים, the homes of mankind. In the same way, as a man, later in life, he recognised and taught the highest revelation of the Rule of God to be primarily there, in the sphere of mankind — יעקב קראו בית.

56 V. 28. A second factor, which could only have a pernicious effect was the difference of the feelings of the parents towards the children. Unity and complete agreement of parents in the education, and the same feelings and love to all their children — even to those who are not so good, yea, just those require most of all, even more than those who are physically weak or ill, loving care and consideration and sacrifice — that is the first fundamental condition and the corner stone of every education. — That Isaac's sympathies were more inclined toward's Esau, Rebecca's to Jacob can moreover easily be explained by the attraction of opposites. We see Isaac, risen up again from death on the altar, preferring to with-

3

1 אלא, אמר הגאון מוילנא ז"ל, באמת נאמר כאן בראשי-תיבות, אפילו צ"ח, ופירושו הוא, עירובי תחומין - דבר המתאים להידרש מהמלה עקב (מלשון פסיעות הרגל), כלומר, מצווה כזו התלויה בפסיעות הרגלים והיא - איסור הליכה בשבת יותר מתחום-שבת ללא עירוב תחומין...

6 בעל התחומין מביא פירוש על, עירובי תבשילין, שהם תבשילים מעורבבים. כלומר, אברהם אבינו נזהר ולא עירבב תבשילים של בשר וחלב. והרבנותא שבדבר היא, שאף-על-פי שנאמר בגמרא: "בשר בחלב דרך בישול אסרה תורה" ומפרשים בתוספות, כי רק אם האיסור בא מחמת הבישול ביד, הרי זה אסור בתור בשר וחלב, אבל לא כאשר קיים כבר איסור אחר מלפני הבישול, שאז אין זה איסור בשר-בחלב, (סנהדרין ג'). והנה, אברהם אבינו, שהיה נזהר גם במצוות בני-נת, אסור היה לו להשתמש בחלב, שכן החלב נאסר על בני-נת בתור, אבר מן החי" (ראה גמרא בכורות ד') והותר רק לישראל. ואם היה החלב אסור על אברהם, הרי לא היה צריך לאיסור בשר-בחלב; לפיכך מספרים לנו חכמינו, כי בכל-זאת נהג אברהם לחומרא ונזהר באיסור בשר-בחלב.

13
אין
ל
עכ

הרבי מסוכטשוב, בעל אבני-גזר ז"ל, אמר בקשר לזה שהזכירו חז"ל במיוחד את מצוות עירוב-תבשילין, כדלהלן:

לאמיתו של דבר ראוי היה להחיר הכנה מיום-טוב לשבת, גם בלי עירוב-תבשילין, שכן השבת חמורה מיום-טוב. אלא, אומר הרמב"ן, יש ביום-טוב מעלה יתירה לעומת השבת, כיון ששבת היא, "קביעה וקיימא", קדושתה קבועה בידי שמים, ואילו יום-טוב, "בית דין מקדשה ליה", ישראל עצמם קובעים את קדושתו. לפיכך קדושתה שישראל קובעים אותה בעצמם, יש בה מעלה יתירה לעומת קדושתה של שבת, ומשום-כן יש צורך בעירוב-תבשילין.

כל זה יאה רק לאחר שנצטוו ישראל על השבת. אבל אברהם אבינו, אשר קיים את כל התורה מעצמו ללא כל צורך, הרי אצלו היתה גם קדושת השבת קבועה בידי אדם, וממילא לא היתה ליום-טוב שלו כל מעלה יתירה לעומת שבת ומותר היה להכין מיום-טוב לשבת אפילו בלי עירוב-תבשילין; אך בכל-זאת קיים אברהם את המצוות, אשר עתידים יהיו בניו לקיימה.

הנה כי כן, זוהי הרבותא שבעירוב-תבשילין...

11 [קריה] ויגדל האיש וילך הלך וגדל עד כי גדל כאר, סו הצלחה מבהלת ושינוי פתאומי מחיי עוני וצער לחיי עושר ועונג לא יאותו בעד האדם, ולפעמים לא לבד שלא יביאו לו תועלת, כי אם גם יגיע לו מהם נזק רב, כי תקצר נפשו לקבל בפעם אחת רוב הטובה הבאה עליו, וכמאמר הכתוב: נחלה מבהלת בראשונה ואחריתה לא תברך (משלי כ' כ"א), הצלחה הזאת עפ"י הרוב ג"כ לא תתקיים, רק כאשר באה כן תחלוף כצל עובר וכחלוט יעוף, ולכן טוב לאדם שיצליח בהדרגה, לאט לאט, ואז ייטב לו באמת, והצלחתו תתקיים לאורך ימים. ואמר הכתוב: תון מהבל ימעט וקובץ על יד גרבה (משלי י"ג י'), הון הבא מהבלי, בפתע פתאום בלי טורח ויגיעה, הון כזה סופו להתמעט ברבות הימים ולא יתקיים, אכן מי שיקבוצ על ד, ולאט לאט יגדל ויעשה חיל, הוא ירבה, כי יעמוד בהצלחתו, ויבון שעלה שוב לא ירד; וכן אנו רואים גם בטבע, כי מי שיושב בבית אפל, אשר קרני האור לא יוכלו לחדור אל תוכו, ובפתע פתאום יורח סביב לו אור גדול ובהיר, אז תלאנה העינים מנשוא האור הרב, ותגרמנה לו לפעמים גם כאב וצער, אכן אם לאט לאט יתחיל האור להזריח, אז ינעם ויערב לו, והאור יהי מתוק לעיניו. ומה נכבדו הדברים שכתב באבודרהם בסדר שחרית של חול לבאר מה שאנו אומרים בכל יום בתפלת השחר: המאיר לארץ ולדרים עלי ברחמים, כי השיית מביא לנו האור בדרך רחמנות מעט מעט, ולא בפעם אחת, כי השמש לא תורח בפעם אחת, רק בבוקר הולך האור ובהדרגה יתחיל יורח יותר ויותר, עד נכזו היום, וזה לטובת הברואים ולתועלתם, כי

14
ה
3
ה
11

5

לא הי' יכולים לשאת את השינוי הפתאומי מחושך גמור לאור גדול והי' מוכים בסנורים, כמו הקס ממסתו, אשר אם יראה אור גדול, לא יוכל לפתוח את עיניו, רק יעמוד איזהו זמן כסומא, עד אשר יוכל להביט ולראות האור עייש; וכן היא גם בהצלחת האדם ובעלייתו במעלות האושר, וכמו שאמרנו. ועי' ספרה לנו התורה מיצחק, שנתברך מאת ה' ועלה למעלה ראש, אכן לא עלה בפעם אחת, רק הצלתו היתה בהדרגה כי הלך הלוך וגדול ממעלה למעלה עד כי גדל מאד, אשר הצלחת כזאת מתקיימת והיא מעולה ומכוונת לטובת האדם ולתועלתו.

(ב) ומה יקרו הדברים האלה בביאור מאמר הכתוב באיוב (י"ב, כ"ב - כ"ג):

מגלה עמוקות פני חושך ויצא לאור - צלמות, משגיא לגוים ויאבדם, - כי כאשר יגלה איש עמוקות מני חושך, וישב תחתית הארץ במקום אופל ואישון לילה, אשר קרני האור לא יחדרו אל תוכו, ובפתע פתאום, ויצא לאור, שיראה אור כי יהל, הלא האור הזה יהי' לו צלמות, כי ישחית את עיניו ויכה אותו בסנורים, כן, משגיא לגוים ויאבדם, כן בדרך זה ישגיא ה' לפעמים לגוים ויתן להם יקר וגדולה, אכן זה יהי' לאבדם, כי יצליחם גי' בפתע פתאום וזה להם למוקש, כי כן הוא דרך ההצלחה הפתאומית, אשר לא תביא טובה לבעלי, ועוד תגרום לו רעה ונוק, וכדברינו למעלה.

(ג) וכמדומה לי שראיתי באיזהו ספר ונשכח ממני כעת שמו, שהביא על דברי הכתוב שלפנינו: ויגדל האיש וילך הלוך וגדל וכו'.

מאמר בשם המדרש: ההיד ואורה צדיקים כאור נוגה הלוך ואור עד נכון היום (משלי ד' י"ח), ולדברינו למעלה המאמר הוא יקר וכקילורין לעינים, כי הכתוב הזה ישמיענו אמנם המעלה הגדולה שיש בהצלחת הצדיק הבאה ממקור הברכה, כי לא תבוא בפתע פתאום רק היא כאור נוגה כאור יומם, כנוגה השמש וזרחה, אשר לא יאירו בפעם אחת, רק ישלחו קרנם לאט לאט, וכן הלוך ואור עד שיגיע נכון היום, וכדברי האבודרהם שהבאנו, ככה תוריה הצלחת הצדיק לאט לאט ותלך הלוך וגדול עד כי תגדל מאד, אשר זאת היא אמנם ההצלחה היותר מעולה ונדרשה לטובת האדם; והמליצו המקרא הזה על יצחק שנתברך אמנם בדרך זה שהלך הלוך וגדול ממדרגה למדרגה, ממעלה למעלה, עד כי גדל מאד, וכמו שביארנו.

ועיין ירושלמי יומא פ"ג הלכה ב': דלמא ר' חייא רבה ור'ש בן חלפתא היו מהלכין בתדא בקעת ארבל בקריצתא (פירוש בהשכמת הבוקר) ראו אילת השחר שבקע אורה, איר רבה לר'ש בן חלפתא בר רבי, כך היא גאולתן של ישראל, בתחלה קימעא קימעא כל שהיא תולכת, היא תולכת ומאיר, מ"ט כי אשב בחושך ה' אור לי (מיכה ז') כך בתחלה ומרדכי יושב בשער המלך, ואח"כ יושב מרדכי אל שער המלך וכו', ואח"כ ליהודים היתה אורה ושמחה, ועיין בק"ע שם שביאר דכמו שהשחר מאיר מעט מעט, תחלה אילת השחר, ואח"כ עליית השחר, ואח"כ האיר המזרח, ואח"כ הנץ החמה, ואח"כ השמש בצהרים, כך היא גאולתן של ישראל מעט מעט, ולא הכל בבת אחת, דהדבר ידוע דמי שיושב בחושך, אם יביט באור הגדול פתאום יעורו עיניו, אלא צריך לפתוח לו תחלה אור קטן, ואח"כ יסיף מעט מעט עד שיוכל לסבול אור גדול עייש, וזה מתאים לדברינו.

(15)

(4)